

Al-Farabi

IDEJA GRAĐANA UZORITE DRŽAVE*

O neukim gradovima

Među neukim gradovima postoje gradovi nužnosti, prevrtljivi, ništavni gradovi, častoljubivi i slastoljubivi gradovi. Stanovnici tih gradova, osim žitelja slastoljubivog grada, zaneseni su jednoličnim ciljevima. Stanovnici slastoljubivog grada imaju veliki broj briga. U tom gradu sreću se problemi svih neukih gradova. Što se tiče borbe i zaštite, na što su prinuđeni mirni gradovi, to se njima zanimaju ili svi stanovnici tih gradova zajedno, ili samo neki od njih, pa su stanovnici tih gradova podijeljeni u dvije grupe: grupa koja ima moć za borbu i zaštitu i grupa koja nema te sile. Na taj način oni čuvaju svoja dobra. Posljednja grupa stanovnika neukih gradova ima zdravu dušu, a pripadnici prve grupe imaju poročne duše, jer takvi smatraju da je borba dobro, i to kako ona koja se vodi otkriveno tako i ona koja koristi lukavstva. Onaj od njih koji se može boriti otvoreno postupa upravo tako da onaj ko ne može činiti na taj način koristi se vjerolomstvom, prevarama, licemjerstvom, podvalom i obmanom.

---

* Zadnje poglavlje iz Farabijevo djela "El-medina el-fadila". Prijevod je prof. dr. Hasan Sušić sačinio osamdesetih godina prošlog stoljeća i do sada nije objavljivan.

Drugi vjeruju u to da postoji sreća i savršenstvo koje čovjek dostiže poslije svoje smrti u drugom životu i da stvarno postoje vrline, vrsni ljudi i vrsni postupci, koje ljudi izvršavaju da bi postigli s njihovom pomoći sreću poslije svoje smrti. Gledajući prirodna bića i videći u njima ono što oni ne mogu negirati ili odbaciti, oni razmišljaju da, ako dopuste da je sve prirodno i takvo kakvo se čini pogledu, tada se mišljenja stanovnika neukih gradova pokazuju kao nužna. Zato smatraju prvim da prirodna bića predstavljena pogledom u nekoj vrsti imaju drugo postojanje a ne ono koje se vidi u sadašnjem trenutku, a da to ustvari nije za njih prirodno, već suprotno onome što je za njih prirodno. Prema tome, treba težiti po volji i djelovati da bi se uništilo ovo postojanje tako da bi se postiglo postojanje koje je prirodno savršenstvo, jer je ovo prividno postojanje jedna prepreka savršenstvu i ako se ono uništi, savršenstvo će se postići.

Drugi smatraju da je postojanje bića ono što se realizuje u ovom momentu, no druge stvari su se sjedinile i pomiješale s njima, pokvarile ih, onemogućivši im da izvršavaju njihove aktivnosti i pridavajući mnogim od njih tuđe forme tako da na kraju svega toga oni smatraju, naprimjer, nečovjeka za čovjeka, a čovjeka za nečovjeka i ono što je čovječno djelovanje oni smatraju nečovječnim djelovanjem a nečovječno djelovanje za čovječno. Na taj način sada čovjek ne čini ono što mu pripada da čini, a čini ono što mu nikako ne pripada da čini. Na isti način mnoštvo stvari se počinju smatrati istinitim, mada one nisu takve, a mnoge druge nemogućim, mada su one moguće.

Zagovornici oba spomenuta shvatanja smatraju da to vidljivo postojanje treba da bude uništeno kako bi se postiglo realno postojanje. Čovjek ima jedno prirodno biće, a postojanje koje ima u ovom času nije njegovo prirodno postojanje, nego jedno drugo koje je protivrječno njegovom biću i za njega predstavlja prepreku. To postojanje nije prirodno.

Neki misle da sjedinjenje duše s tijelom nije prirodno, da je čovjek duša, tijelo je kvari i iskrivljuje njene čine, da poroci proizlaze iz duše zbog sjedinjenja s tijelom i da se savršenstvo i uzornost sastoje u oslobađanju od tijela. Za postizanje sreće duši nije potrebno tijelo. Za postizanje sreće nisu potrebni ni tijelo niti stvari koje se nalaze van tijela kao što su bogatstvo, susjedi, prijatelji, stanovnici grada. Upravo tjelesno biće dovodi do potrebe za društvom i ostalim vanjskim stvarima. Oni smatraju da tjelesno postojanje treba odbaciti.

Drugi smatraju da tijelo čovjeku nije svojstveno po prirodi te misle da po prirodi njemu nisu svojstveni afekti duše pa se puna vrlina, pomoću koje se postiže sreća, sastoji u mortifikaciji i istrebljenju tih afekata. Jedni to pripisuju svim afektima, kao što su gnjev, strast i njima slični, jer, po njihovom mišljenju, upravo su oni uzrok pretpostavljanju dobara kao što su počast, bogatstvo i zadovoljstava a pretpostavljanje borbe stvara gnjev i silu koja izaziva gnjev, iz čega nastaju razdori i otuđenost. Eto zašto oni smatraju da sve afekte treba uništiti. Jedni smatraju da se to odnosi na strasti, gnjev i druge slične vrste afekata i da se vrlina i savršenstvo sastoje u njihovom uništenju. Drugi, pak, smatraju da se to odnosi na druge afekte kao što su ljubomora, škrtost i njima slično. Eto zašto se, po mišljenju nekih, ono što čini prirodno biće razlikuje od ovog koje mi imamo sada i uzrok nastanka strasti, gnjeva i ostalih afekata duše protivrječno je onome što čini njen razumni dio. Zato neki kao, naprimjer, Empedokle smatraju da su uzrok tom protivrječju dvije aktivne sile, a drugi kao, naprimjer, Parmenid i ostali istraživači prirode smatraju da je uzrok tog protivrječja u materiji.

Među ostalim pogledima o kojima možemo suditi i koji govore o mnogim drevnim misliocima ima i onih koji kažu: 'umri po volji, živjećeš po prirodi'. Po njihovom mišljenju smrt je dvojaka: prirodna smrt i voljna smrt. Pod voljnom smrću oni podrazumijevaju uništenje afekata duše kao što su strast i gnjev, a pod prirodnom smrću odvajanje duše od tijela. Pod prirodnim životom oni shvataju savršenstvo i sreću. Tako stoji stvar po mišljenju onih koji u takvim afektima u duši kao što su strast i gnjev vide za čovjeka protivprirodno stanje.

Spomenuta shvatanja drevnih mislilaca su pogrešna. Iz njih su proizašli pogledi koji su poslužili kao osnova za rasprostranjenje šizme u mnogim zabludjelim gradovima.

Na osnovu onoga što smo već opisali o prirodnim bićima, bilo da postojanje na različit, suprotan način i da katkada postoje, drugi put da ne postoje nikako, drugi smatraju da bića koja su sada objekti naših osjetilnih i razumskih percepcija nemaju određene supstancije. Na isti način, po njihovom mišljenju, ta bića nemaju uopće nikakvu drugu prirodu osim njihove prirode, tako da je supstancija bilo koje od njih samo te a ne neke druge prirode. Ali supstancija svake od njih, po njihovom mišljenju, sastoji se iz beskonačnog mnoštva stvari. Tako se, naprimjer, može kazati o čovjeku. Ono što se shvata pod tim jeste nešto što je lišeno određene supstancije.

Međutim, supstancija svake od njih, po njihovom mišljenju, sastoji se iz beskonačnog mnoštva stvari. Tako se, naprimjer, može kazati o čovjeku. Ono što se shvata pod tom riječju je nešto što je lišeno određene supstancije. Ali, supstancija čovjeka i ono što se podrazumijeva pod tim predstavljaju beskonačno mnoštvo stvari. Isto tako ono što mi osjetilno percipiramo sada od njegove supstancije jeste upravo dati objekt osjetilne percepcije i ono što mi mislimo o njemu jeste ono što utvrđujemo kao objekt sadašnje razumne percepcije. Iz toga proizlazi da bi on trebao da bude nešto drugo, a ne taj zamišljeni i ne dat osjetilno perceptibilno. To se odnosi na bilo koju stvar koja sada ne postoji. Ona nije onakva kako postoji sada i njena supstancija nije takva kako se predstavlja razumu po samo jednom svom predznaku. Ona je i to i nešto drugo što mi ne percipiramo čulima, nego što bi na mjestu te stvari koja postoji sada moglo postati objektom kako naših čula tako i našeg razuma. Isto tako ono što je postalo postojećim jeste upravo ono i ako ne govore da je priroda ono što se poima pod svakom riječi nije ovog časa objekt mišljenja, već predstavlja sama po sebi mnoštvo drugih stvari. I ako govorimo da ono jeste to, ali što ono može biti i ne ono o čemu mi ne mislimo, to nema sada nikakve razlike, jer iz svega mogućeg, kada je ono postavljeno kao postojeće, nikako ne može proizići nemoguće. Tako stvar stoji sa svim onim što je, po našem mišljenju, jedinstveno moguće ili dozvoljeno, mada je moguće i nešto drugo. No, nužnost koja nije u tome kako je mi dobijamo, proizvedeći umnožavanje, kada naprimjer tri pomnoženo s tri daje devet čija supstancija nije takva: iz toga može proizići bilo koji drugi broj, bilo koja druga nebrojiva stvar ili još nešto takvo što mi ne percipiramo ni čulima ni razumom. Potpuno je moguće da to bude neka od bezbrojnih osjetilnih i inteligibilnih stvari koje još nisu postale objekt osjetilne i razumske percepcije ili također u potpunosti nepostojećih da bi bili percipirani osjećajima i razumom.

Na taj način sve ono što nužno proizlazi iz date stvari ne slijedi nikako zato što supstancija ove stvari to zahtijeva, već zahvaljujući slučaju i jer je jedna sila vanjska toj stvari prouzrokovala jednu drugu stvar ili u vremenu njenog stvaranja ili u jednom od njenih stanja. Nastajanje jedne stvari u dato vrijeme u toj vrsti u kojoj ona postoji je posljedica slučaja ili ga je neki akter izvana stvorio ili i jedno i drugo.

Sasvim je moguće da umjesto onoga što mi shvatamo pod riječju čovjek nastane druga stvar, koja se razlikuje od onoga što mi mislimo sada. Na

tome stvarno od svih mogućih varijanti bilo je najugodnije izabrati upravo taj pojam, pa su zbog toga naše osjetilno percipiranje i poimanje čovjeka postali upravo takvi a ne drukčiji.

Slični ovim stavovima su i pogledi onih po čijem mišljenju suprotno i protivrječnom onome što mi mislimo u datom momentu o nekoj stvari može biti jedino istinito. Isto tako nam se dogodilo da predstavimo sebi da su istina i pravednost ono što mi smatramo u datom momentu. Ono što se shvata pod riječju čovjek može biti nešto drugo, a ne ono što se poima pod tim u datom momentu. Ono može samo po sebi predstavljati mnoštvo stvari tako da svaka od tih stvari predstavlja po sebi prirodu te poimajuće stvari, pa, ako takvi obrazuju s datim sada mislećim objektom jedinu stvar po broju, to sada sam misleći objekt ne predstavlja po sebi stvar jedinu po broju već ono što se misli pod riječju čovjek nije ništa drugo nego u datom momentu misleći objekt. Ako ta suština i nije jedinstvena već, naprotiv, mnoštvena i ima različita određenja, to se riječ čovjek upotrebljava u odnosu prema ovome ili onome u smislu općeg imena. Isto tako, ako bi bilo moguće da se i to i nešto drugo pojave istovremeno u stvarnosti, oni bi bili slični takvim dvjema stvarima prema kojima u datom momentu pripada samo to ime i postojale bi zajedno stvari beskonačne po broju. Ako ne bi bilo moguće i to i drugo postojanje zajedno i ako bi oni postojali u slijedu, tada bi to biće u svojoj cjelokupnosti bilo protivrječno i samo sebi protivstavljeno. Ako bi ono protivrječilo samom sebi, bilo beskonačno ili konačno, tada bi iz toga nužno proizlazilo sljedeće: sve što je jedinstveno moguće ili što ne može imati svoje protivrječnosti može imati takav princip koji ili mu protivrječi ili mu je suprotstavljeno ili mu je protivno i sve to može biti u svekolikoj ukupnosti ili zajedno s tom stvari, ili zajedno s njenom protivrječnošću. Iz svega toga nužno proizlazi da nijedan iskaz nije vjeran i da su svi iskazi vjerni a također da u svijetu nema ničeg nemogućeg. Tako, ako se bilo šta uzme kao priroda neke stvari, može se dobiti tako da se ona pojavi kao sasvim nešto drugo nego ono što se poima pod tom riječju u sadašnje vrijeme. Priroda stvari o kojoj mi ne znamo šta ona predstavlja po sebi i koja može nastati i biti percipirana osjećajima ili razumom i postati pojmljena nije isto u sadašnjem vremenu objekt našeg razumnog poimanja. Stvar o kojoj mi sada ne znamo šta ona po sebi predstavlja može u cjelini svojoj biti protivrječna sama sebi. Na taj način ono što je, po našem mišljenju, nemoguće moglo bi i ne biti nemoguće.

Ovi i drugi pogledi te vrste uništavaju mudrost i čine istinitim stvari utemeljene u dušama kao nemogućim, jer oni utvrđuju mogućnost postojanja u supstanciji svih stvari, protivrječnih postojanju i postojanju beskonačnih u svojim supstancijama i akcidencijama, pri čemu nijedna stvar za njih nije nemoguća

S arapaskog preveo:

Hasan Sušić